

KUD 551.432:338.48 (496.51)

“BJESHKËT E NEMUNA”, POTENCIAL I FUQISHËM PËR ZHVILLIMIN E TURIZMIT MALOR

*Driton Sylqa
driton.sylqa@uni-pr.edu*

Abstrakti

Pozita gjeografike e “Bjeshkëve të Nemuna” me veçoritë e saj specifike e bën të pashmangshme emërtimin e këtij destinacioni si potencial të fuqishëm për zhvillimin e turizmit malor. Ky punim diskuton rëndësinë e planifikimit strategjik për zhvillimin e turizmit malor në vendin tonë, për të paraqitur më pastaj karakteristikat impulsive dhe potencialin e "Bjeshkëve të Nemuna". Një konsideratë e posaçme i është dhënë arsimimit profesional të gjeneratave të reja në sektorin e turizmit. Një vlerësim i përgjithshëm rekapitulon idenë se bashkëpunimi dhe harmonizimi ndërshtetëror rajonal është i domosdoshëm për të siguruar një zhvillim të qëndrueshëm të këtij destinacioni turistik.

Fjalët kyçe: Bjeshkët e Nemuna, zhvillimi i qëndrueshëm, turizmi malor, rritja ekonomike

JEL classification: M1, Q01, Q5

Hyrje

Evropa është destinacioni i parë turistik në botë.⁵⁰ Pavarësisht nga kjo, destinacionet e reja turistike janë gjithmonë më konkurruese dhe të afta për të fituar pikë të aksioneve të tregut. Një nga sfidat e industrisë së turizmit sot është përqendrimi më shumë në cilësi sesa në produkt, si një strategji e orientuar drejt klientit që e bën një destinacion turistik më konkurrues.

Për të bërë turizmin të rritet në zonën e Ballkanit, disa nisma duhen të merret urgjentisht.

Para së gjithash është e nevojshme të identifikohen me saktësi aftësitë profesionale dhe aftësitë e nevojshme nga ndërmarrjet turistike dhe nga administrata publike dhe të mundësohen nga ato, nëpërmjet një zinxhiri trajnimi të përhershëm. Ky është një veprim i rëndësishëm për të përmirësuar

50 COM (352) "Evropa, destinacion turistik nr 1 në botë - një strukturë e re politike për turizmin në Europë", European Commission, 2010

=====

cilësinë e shërbimeve dhe për të kënaqur pritjet turistike. Për të arritur këtë është e nevojshme të ndahet pronësia nga menaxhimi, duke siguruar profesionistët e specializuar dhe duke përcaktuar rregulla të sakta të udhëheqjes. Në anën tjetër, zbatimi i politikave fiskale favorizon punësimin e personelit të specializuar në ndërmarrjet turistike. 51

Turizmi i qëndrueshëm ka tendencë të krijoj përshtypjen mbi ruajtjen afatgjatë të ambientin natyral, që kërkon një pjesëmarrje aktive të popullatës lokale dhe të turistëve në akte për ruajtjen dhe edukimin për ruajtjen e biodiversitetit (ripyllëzimi, mbrojtja e faunës dhe florës, rikthimi i shtazëve të kërcënuara, etj).

Një turizëm i qëndrueshëm rajonal i Bjeshkëve të Nemuna kërkon një bashkëveprim të ndërsjellë të shteteve të rajonit. Këto bjeshkë kanë potencial natyror enorm me mundësi të jashtëzakonshme për zhvillimin e shumë degëve të turizmit. Ekzistojnë kushte të përshtatshme jo vetëm klimatike, por edhe fizikogjeografike si komplekset e gjera të pyjeve dhe të livadheve, pasuria hidrografike, bukuritë natyrore etj., ku mund të ndërtohen qendra sportive, rekreacioni, sanatoriume, qendra kurimi dhe qendra për përgatitjen e sportistëve në lartësi diverse mbidetare. Janë të rralla malet që kanë një pasuri aq të madhe me një faunë interesante si Bjeshkët e Nemuna.

Planifikimi i turizmit dhe roli i tij

Planifikimi i turizmit në të gjitha nivelet është çelës për realizimin e zhvillimit të suksesshëm të turizmit dhe menaxhimit të tij. Përvoja e shumë zonave turistike ka dëshmuar se në planin afatgjatë qasja e planifikimit e zhvillimit të turizmit sjellë dobi dhe njëherit eviton problemet e mëdha të mundshme. Planifikimi është i domosdoshëm në mënyrë që turizmi të rivitalizohet dhe të mbaj ekonominë në binarë të duhur zhvillimi në të ardhmen. Turizmi duhet të planifikohet në nivele nacionale dhe regjionale, në rrafsh planifikimi është në lidhje të drejtpërdrejtë me politikën e zhvillimit. Planet strukturore, standardet, faktorët individualë dhe me të gjitha sferat tjera të domosdoshme të zhvillimit turizmit. Në vijim do t'i përmendim favoret e rëndësishme specifike nga planifikimi nacional dhe regjional i turizmit.⁵²

Definimi i qëllimeve dhe politikës zhvillimore të turizmit;

Zhvillimi i turizmit duhet ruajtur resurset kulturore dhe natyrore për gjenaratat e tashme dhe të ardhshme;

Integrimi i turizmit në politikën e tërësishme zhvillimore të vendit dhe regionit;

51 Muhaxheri, Nexhat, *Ekonomika dhe Menaxhmenti në Turizëm*, Dukagjini, Pejë 2006

52 Krasniqi, Armand, Ukaj, Fatos, *Menaxhimi i Organizatave dhe Destinacioneve në Turizem*, Pejë, 2010

=====

Sigurimi i bazave racionale për marrjen e vendimeve të sektorit publik dhe privat lidhur me zhvillimin turistik;

Mundësia e zhvillimit të koordinuar (harmonizar) i të gjithë faktorëve të rëndësishëm për turizëm;

Optimalizimi dhe balansimi i favoreve ekonomike e shoqërore, dobite për ambientin, si dhe distribuimin i këtyre dobive shoqërore me çrast minimizohen problemet aktuale;

Sigurimi i planit fizik strukturor i cili paraqitet si udhërrefyes për lokalitetet, tipin dhe vëllimin e zhvillimit turistik të atraksionit turistik të destinacionit turistik, objektet e shërbimeve, infrastruktura;

Formësimin e udhërrëfyesve dhe standardve për sajimin e palnit të detajizuar specifike për zonat e zhvilluara;

Krijimi i parakushtve për aplikimin efikas të politikës zhvillimore të turizmit dhe menaxhimi duke siguruar kështu kornizat e nevojshme organizative dhe instucionale;

Krijimi i kushteve për kordinimin efikas të sektorit publik dhe privat dhe intensifikimi në zhvillimit turizmit;

Krijimi i bazave për monitoringun permanent të zhvillimit të turizmit.

Pozita gjeografike e “Bjeshkëve të Nemuna”

Ato përbëjnë pjesën periferike Perëndimore të Kosovës dhe zbresin gati vertikalisht si dhe përfundojnë në lindje dhe verilindje në fund të Rrafshit të Dukagjinit dhe në luginë të Ibrit, kurse në perëndim e mbyllin malet (kufiri) me Shqipërinë dhe me Malin e Zi. Duke u ngritur vertikalisht nga Rrafshi i Dukagjinit, masivi i madh i Bjeshkëve të Nemuna ofron pamje madhështore dhe paraqet potencial të madh turistik. Bjeshkët e Nemuna kanë një shtrirje në drejtim veri-jug me gjatësi 40 km, ndërsa gjerësia e tyre është rreth 26 km.

Rajoni i Bjeshkëve të Nemuna është një hapësirë kapitale për zhvillimin e turizmit, si në Kosovë ashtu edhe në Shqipëri dhe në Malin e Zi. I shtrirë në territorin e tri shteteve, qendra kryesore e këtyre bjeshkëve është Peja, pastaj Deçani, Gjakova dhe Istogu. Ndërsa, në Shqipëri është qendra e Bajram Currit dhe pjesa veriore e Shkodrës, si dhe në Malin e Zi, është Rozhaja dhe Plava.⁵³

Gjatësia e kufijve ndërshtetëror të rajonit, përkatësisht gjatësia e kufijve të Kosovës me shtetet fqinje paraqitet në tabelën vijuese⁵⁴:

53 Studim mbi arsyeshmërinë e shpalljes së territorit të Bjeshkëve të Nemuna Park Nacional, Prishtinë, 2003

54 Enti statistikor i Kosoves, 2000 www.esk.rks-gov.net

=====

Shteti fqinj	Gjatësia ne km
Shqipëria	111.80
Mali i Zi	78.60
Maqedonia	158.70
Serbia	351.60
Totali	700.70

Kufijtë e Kosovës-Burimi: Enti Statiskor i Kosovës

2.1 Kapaciteti turistik i “Bjeshkëve të Nemuna”

Bjeshkët e Nemuna janë rajoni potencialisht më i rëndësishëm turistik i Kosovës. Hapësirat natyrore jashtëzakonisht cilësore, mundësitë e mëdha të pranimit të vizitorëve dhe monumentet kulturore-turistike krijojnë mundësi të pakufizuara të zhvillimit turistik. Ndër vlerat më të rëndësishme duhet të theksojmë vetë masivin malor të Bjeshkët e Nemuna dhe të Moknës (si degë e ndarë), fushat dhe kanionet e Drinit të Bardhë, të Bistricës së Pejës dhe të Deçanit, të Erenikut dhe të Mirushës, të liqeneve malore, qytetet si Peja, Deçani dhe Gjakova, Burimet Termale dhe rrjeti i mirë rrugor. Rajoni turistik i Bjeshkëve të Nemuna ka karakter policentrik, si i tillë prandaj edhe do të zhvillohet në të ardhmen. Peja është qendra më e shquar turistike e rajonit, por edhe e gjithë Kosovës dhe edhe më tej do të mbajë këtë vend. Por këtu janë edhe qytetet e tjera të Kosovës, disa të Shqipërisë, si dhe të Malit të Zi.⁵⁵ Disa nga këto qytete, si Peja, Bajram Curri dhe Rozhaja do të mund të ishin pikënisje të vajtjes deri të kapacitetet turistike malore, duke koncentruar të gjithë veprimtaritë përcjellëse të shërbimeve përcjellëse.⁵⁶

Vet rajoni i Bjeshkëve të Nemuna do të shfrytëzohet për organizimin e ofertës së tërësishme turistike me një afarizëm gjatë gjithë vitit. Veç zhvillimit të të gjitha llojeve të sporteve dimërore në lartësi mbi 1.000 m., ofrojnë mundësi ideale për turizmin veror malor (ecja, alpinizmi) si dhe zhvillimi i turizmit shëndetësor.

Rajoni malor turistik i Bjeshkëve të Nemuna është rajon më i madh turistik se rajoni i Sharrit. Prandaj këtu ekzistojnë kushtet për formimin e disa zonave (zona e tashme e Deçanit dhe e Pejës) që do të bashkonin qendrat malore të Rusolisë, Kurvalës, Bogdashit, Kopaonikut, Bjeshkës së Belegut, etj nga Gjeravica në jug, deri të Mokna dhe Hajla në veri. Për nga fizionomia e tyre Bjeshkët e Nemuna mund të klasifikohen në rajonet natyrore potenciale malore turistike që ofrojnë mundësi për formimin e

⁵⁵ Qytetet e 3 shteteve janë jashtë orientimeve të drejtpërdrejta të rrjedhave turistike, por në lidhje të ngushtë me hapësirat kryesore turistike të rajonit.

⁵⁶ Ministria e mjedisit dhe planifikimit hapësinor “Raport sektorial – Turizmi”, 2004

=====

ofertave complete turistike që mbështeten në potencialin e jashtëzakonshëm atraktiv të masivit malor.

Sipas specifikave dhe karakteristikave natyrore, sidomos sipas veçorive të relievit, të shumëllojshmërisë biogeografike të resurseve jashtëzakonisht të pasura ujore, të pasurisë së peizazheve dhe të motiveve të mjedisit, Bjeshkët e Nemuna, pa dyshim, janë masivi me unik malor në Ballkanin Perëndimor. Bjeshkët e Nemuna kanë vlerë kulmore në:

Pasurinë, shpeshhtësinë, shumëllojshmërinë dhe veçantitë gjeomorfologjike të objekteve (malet, grykat, kanjonet, shpellat, etj dhe veçoritë e tyre atraktive);

Kushtet morfologjike për zhvillimin e sporteve dimërore, të alpinizmit dhe të speleoturizmit⁵⁷;

De-nivelimin dhe kapacitetet potenciale, të shtigjeve të skijimit (65.396m dhe po aq skiatorë në një orë), me hapësira dhe kushte të tjera për zhvillimin e turizmit sportivo-dimëror.

Si dukuri impulsive me attribute shumë të dukshme estetike dhe që ngjallin kuriozitet dallohen: Gryka e Rugovës, Burimi i Drinit të Bardhë, Ujëvara e Mirushës, Shpella e Radavcit, kreshtat shkëmbore, Maja e Kopranikut, Liqeni i Kuqishtës, etj. Hapësira e Bjeshkëve të Nemuna paraqet vlerë të veçantë turistike, por njëkohësisht është faktor i valorizimit të tërës natyrës turistike të Bjeshkëve të Nemuna.

Vendet e gjuetisë në Bjeshkët e Nemuna janë mjaft atraktive, por duhet të rregullohen teknikisht dhe të mbrohen, në mënyrë që të përfshihen më me sukses në zhvillimin e turizmit të gjuetisë. Rajoni i Pejës, i Deçanit dhe i Ibrit janë përplot me lloje të rëndësishme peshqish që krahas bukurisë së peizazhit, ofrojnë kushte të jashtëzakonshme për zhvillimin e turizmit të peshkimit. Nga vlerat dhe atraksionet antropogjene turistike që përbëjnë komponentët atraktivë të ofertës turistike të Bjeshkëve të Nemuna mund të veçohen:

Trashëgimia e pasur dhe e shumëllojshme e monumenteve, kishat mesjetare serbe, monumentet e arkitekturës islame (xhamitë, hamamet, urat dhe hanet);

Pasuria etnografike dhe folklorike (veshja rugovase, vallet dhe këngët folklorike, zakonet tradicionale;

Veçoritë kulturo-historike të traditës dhe veçantitë e tjera;

Objektet e mbrojtura të natyrës, mjedisi jetësor ekologjikisht i shëndoshë dhe i pa-urbanizuar, largësia nga zhurma, popullimi i pakët dhe gjerësia e sipërfaqeve të lira për rekreacion në natyrë.

⁵⁷ Speleoturizimi është degë turistike që përfshin eksplorimin dhe hulumtimin e shpellave

=====

Vlerat natyrore, sidomos ato të mjedisit, të peizazhit dhe vlerat estetike të Bjeshkëve të Nemuna, nga pikëpamja e veçorive të tyre, karakterit burimor, shumëllojshmërisë dhe raritetit, meritojnë statusin dhe trajtimin e pasurive me interes të veçantë, prandaj duhet t'i mbrojmë edhe për brezat e ardhshëm në formën e parkut kombëtar;

Nevoja e shpalljes të Bjeshkëve të Nemuna park Kombëtar, buron nga fakti se dekadave të fundit seriozisht janë rrezikuar dhe i janë nënshtruar shkatërrimit dhe degradimit të pamëshirshëm.

Duke pasur parasysh strukturën e produkteve turistike dhe tendencat dhe kërkesat e turizmit, në Bjeshkët e Nemuna mund të zhvillohen degë të shumta dhe të shumëllojshme të turizmit, si: turizmi dimëror-sportiv, shëndetësor rekreativ, shëndetësore-kuruese, ekskursionist rekreativ, gjuetia, peshkimi, alpinizmi, speleoturizmi, etj. Në pajtim me kërkesat ekologjike, përparësi duhet t'i jepet zhvillimit të degëve selektive të turizmit, si: turizmit ekologjik, gjuetisë dhe të peshkimit, turizmit shëndetësor, rekreativ, alpinizmit, etj.⁵⁸

Korniza ligjore për parkun nacional

Baza juridike për shpalljen e Bjeshkëve të Nemuna Park Nacional qëndron në Ligjin mbi mbrojtjen e vlerave natyrore dhe vlerave të krijuara me punë të ambientit të njeriut ("GZK" 39/88). Sipas këtij ligji Parku Nacional është "rajon me vlera të ruajtura natyrore, të krijuara dhe estetike të cilat kanë rëndësi kulturore-arsimore, shkencore, estetike dhe turistiko-rekreative". Në Parkun Nacional mund të lejohen vetëm veprimtaritë me të cilat nuk rrezikohet burimi i botës bimore dhe shtazore, vlerat hidrografike, gjeomorfologjike, gjeologjike, kulturore si dhe vlerat e peizazhit të Parkut Nacional si dhe veprimet me të cilat mirëmbahet ose vendoset ekuilibri natyror. Veprimtaritë ekonomike dhe veprimtaritë tjera në territorin e Park Nacional duhet të ushtrohen vetëm në pajtim me planet dhe programet e Parkut Nacional.⁵⁹

Për herë të parë në Republikën e Kosovës mjedisit ju ka siguruar mbrojtje ligjore penale konform kornizave të Konventës ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit nëpërmjet Ligjit penal.⁶⁰ Në kuadër të këtij ligji vendi jonë janë ka respektuar parimet dhe kërkesat e Konventës ndërkombëtare mbi mbrojtjen e mjedisit jetësor nëpërmjet Ligjit penal.

58 Reçica, Dr.Fetah. "Komunikacioni dhe udhëtimet turistike", 2006

59 Studim mbi arsyeshmërinë e shpalljes së territorit të Bjeshkëve të Nemuna Park Nacional, Prishtinë, 2003

60 Këshilli i Evropës, Komisioni për Mjedisin, Planifikimin Rajonal dhe Autoritetet Lokale, Strasbourg, 1998

2.2 Harmonizimi i strategjisë së zhvillimit

Trekëndëshi *Kosovë – Shqipëri – Mali i Zi* përkufizon Bjeshkët e Nemuna që janë vazhdim i Alpeve Shqiptare nga Shqipëria e Veriut dhe krahina e Plavës dhe e Gucisë, për të përfunduar kështu masivin në pjesën perëndimore të Kosovës.⁶¹

Duke pasur parasysh se për formimin e një qendre malore bashkëkohore turistike me sezon aktive verore dhe dimërore duhet një kohë e gjatë dhe mjete të konsiderueshme investive si dhe përkrahja e strukturave qeveritare. Ndërtimi është parashikuar të kryhet në disa etapa. Investimet në fillim duhet orientuar në zhvillimin e lokaliteteve që lidhen më mirë me rrjete rrugore dhe kanë potencial të pasur resursesh, ku duhet të respektohet parimi i koncentrimit të ndërtimeve turistike dhe të konceptit të marketingut. Në procesin e ndërtimit dhe të organizimit të përmbajtjeve turistike malore një kujdes i veçantë duhet t'i kushtohet ruajtjes dhe përparimit të sistemit ekzistues ekologjik të Bjeshkëve të Nemuna. Çdo cenim i baraspeshës do të kishte pasoja negative në mundësitë e valorizimit turistik. Prandaj, organizimi i parkut kombëtare në rajonin e Bjeshkët e Nemuna është një hap i rëndësishëm në shfrytëzimin e organizuar optimal të mundësive potenciale të këtij rajoni.

Dihet që turizmi, falë funksionit të tij ekonomik, shfaqet si katalizator i rëndësishëm hapësinor i veprimtarive ekonomike si dhe një nga faktorët e rrallë të integritetit rajonal. Bjeshkët e Nemuna janë territor mjaft i dezintegruar dhe heterogjen. Që të realizohet roli i lartpërmendur i turizmit në këtë territor, është i domosdoshëm harmonizimi i planeve ekonomike, mjedisore urbanistike dhe turistike të zhvillimit ndërmjet njësive të përmendura administrative ku bëjnë pjesë Bjeshkët e Nemuna. Në një të ardhme të afërt këto plane duhet të harmonizohen me planet e zhvillimit të turizmit të Bjeshkëve të Nemuna që u takojnë edhe Shqipërisë dhe Malit të Zi.⁶²

2.3 Planifikimi urbanistik ndërshtetëror

Hartimi i planeve të hollësishme urbanistike për qendrat me potencial optimal për zhvillim turistik vlerësohet të jetë më se i domosdoshëm. Një plan i tillë urbanistik, në rradhë të parë duhet të zhvillohet për qendrat në vijim:

Kosovë

Qendrën dimërore/verore/rekreative “Kopranik” në Pejë

61 Raport mbi gjendjen ambientale në Kosove, Qeveria e Kosovës, MMPH, 2004

62 Ibid

Qendrën dimërore-rekreative “Bogaj” në Pejë.

Sistemin dimëror-rekrativ “Bjeshka e Belegut” në Deçan,
Shqipëri

Qendrën dimërore/verore/rekreative “Valbona”, Bajram Curr

Qendrën dimërore/verore/rekreative “Tropoja” në Tropojë
Mali i Zi

Qendrën dimërore-rekreative “Hajla” në Rozhajë

Qendrën dimërore/verore/rekreative “Plavë e Guci” në Plavë

Qendrën dimërore - rekreative “Bjellu”, Andrijević

Si prioritete të zhvillimit të turizmit nga aspekti i rregullimit të hapësirës në lokalitetet e cekura më lartë, nga autori konsiderohen se janë çështjet në vijim:

T’i jepet përparësi rikonstruktimit të hoteleve ekzistuese deri në nivelin e kërkesës evropiane;

T’i jepet përparësi përmirësimit të infrastrukturës së brendshme dhe të jashtme dhe mbrojtjes së mjedisit,
Ndërtimi i rrugëve dhe infrastrukturës përcjellëse që ndërlidh të gjitha qendrat në mes veti;

Në qoftë se ndërtohen objekte të reja, përparësi t’i jepet ndërtimit në hapësira ku ka nevojë për sanimin e shumëllojshëm të terrenit dhe jo lokacionet më aktive. Objektet duhet t’i përshtaten mjedisit lokal;

Në kuadër të analizës së ndërtimtarisë turistike menjëherë duhet të fillojë hartimi i një studimi të plotë dhe i bazës programore për llojet selektive të turizmit (gjuetisë, rural, eko-turizmit, turizmit kulturor, turizmit të kongreseve, turizmit rekreativ, etj.) në nivel rajonal;

Ndërtimi i kapaciteteve bujtinare për nevojat e parqeve kombëtare të orientohen në vendet anësore, jashtë kufirit të mbrojtjes. Roli i arsimimit profesional në sektorin e turizmit. Gjatë viteve të fundit është bërë mjaft zhurmë për turizmit dhe zhvillimin e tij. Burimet njerëzore për këtë industri janë vlerësuar si faktori më i rëndësishëm në të ardhmen. Por çfarë cilësie ofrojnë burimet njerëzore në turizmin rajonal? A i kënaq ajo kërkesat dhe nevojat e klientit modern? Mendohet se ka mjaft për t’u përmirësuar!⁶³

Ka ardhur koha të vlerësohet motivimi i vizitoreve të cilët paguajnë për t’u kënaqur. Por kur këta turistë paguajnë atë vlerë që mund të jetë e njëjtë apo dhe më e lartë se në një vend tjetër, presin që shërbimi të jetë po aq i lartë, ose më i mirë. Është ky faktor që do të përcaktojë avantazhet konkurruese brenda turizmit rajonal. Cilësinë e shërbimit dhe rolin e njerëzve mund ta shohim që në konceptimin e bizneseve dhe ndërtesave deri në mënyrën e kryerjes së shërbimit nga kamerierët, recepsionistët, etj.⁶⁴

⁶³ Ky qendrim reflekton vetëm opinionin e autorit të punimit.

⁶⁴ Krasniqi, Armand. “Administrimi i shërbimeve në turizëm dhe hotelieri”, Pejë 2005

=====

Kjo praktikë aplikohet shpesh në vendet perëndimore për luftimin e fenomeneve negative, por edhe për të transmetuar ide të reja, pozitive për zhvillimin e vendit. Në fakt, më shumë se një ndërgjegjësim të plotë mbi potencialet e turizmit në Kosovë, ka një konfuzion, një paqartësi, si në sektorin publik ashtu edhe në atë privat. Askush nuk është në gjendje të thotë se çfarë drejtimi do marrë turizmi ynë, kush do i përcaktojë këto drejtime, si dhe kur do zbatohen. Rezultati më tragjik i këtij indiferentizmi ndaj turizmit, është se ai nuk po shihet akoma si potencial i tillë as nga brezi i ri. Prandaj, ekziston nevoja për sensibilizimin opinionit publik për perspektivën që ofron sektori i turizmit. Në ndërkohë, ngritja e vetëdijes së opinionit publik për turizmin shkon krahas me investimet direkte në këtë sektor. Kapitali i huaj do të luante një rol kyç në këtë drejtim. Prandaj, politikat promovuese të vlerave turistike të vendit tonë janë me rëndësi të jashtëzakonshme për t'u zbatuar nga organet gjegjëse qeveritare. Fatmirësisht, dega e vetme universitare për turizëm në nivel vendi është përfshirë në projektin e Universitetit Shtetëror në themelim "Haxhi Zeka" në Pejë. Përgatitja e kuadrove të reja e të afta në këtë sektor mbetet një sfidë e rëndësishme për t'u arritur nga kjo njësi akademike.⁶⁵

Përfundimi

Turisti i sotëm modern, nuk pyet më se ku do të shkojë për pushime, por çfarë do bëje atje? Prandaj për të kapur ritmin e kohës, duhet të fillohet të mendohet seriozisht për burimet njerëzore dhe kulturën e shërbimit para se mikpritja jonë tradicionale të komercializohet e të transformohet në kulturën e moskujdesit, shërbimit të dobët, apo zhvatjes së klientit, duke përballur pasojat e pariparueshme të moskthimit dhe rrjedhjes së numrit të turistëve.

Interesi i opinionit publik mbi turizmin është mjaft i vogël në tërë rajonin. Në planifikimet për zhvillim turistik duhet përfshirë medoemos reklamat publicitare që sensibilizojnë opinionin publik për rëndësinë e turizmit në zhvillimin ekonomik. Një politikë e tillë do të nxiste, interesim për shkollim, sjelljen e kulturuar të qytetarëve dhe ngritjen e shërbimit në nivelin e duhur, për të kritikuar kështu indiferencën që vihet re shpesh në sektorin e shërbimeve në përgjithësi.

Destinimi dhe funksioni i Bjeshkëve të Nemuna duhet të përcaktohet jo vetëm në kuadër të Kosovës, por edhe të shteteve fqinje në të cilat shtrihen këto bjeshkë. Brenda kësaj zone duhet të përcaktohen sektorët dhe lokalitetet në të cilat turizmi do të jetë funksioni ose njëri nga funksionet më të rëndësishme të zhvillimit. Kështu, duhet të ndahen sektorët e shfrytëzimit primar ose sekondar turistik.

⁶⁵ Fizibiliteti për themelimin e Universitetit Shtetëror "Haxhi Zeka", 2010

Literatura

1. Burns P., Novelli M. **Tourism development** (2008) British library, London, UK
2. Bouncken R, Pyo S. **Knowledge Management in Hospitality and Tourism** (2002) The Journal of Quality Assurance in Hospitality&Tourism, Volume 3
3. COM (352) "Evropa, destinacion turistike nr 1...", European Commission, 2010;
4. Enti statistikor i Kosovës, 2000 www.esk.rks-gov.net
5. Fizibiliteti për themelimin e Universitetit Shtetëror "Haxhi Zeka", 2010;
6. Hara T. **Quantitative tourism industry analysis** (2008) Elsevier, Oxford, UK
7. Jafari J. **Encyclopedia of tourism**, (2000) Routledge, London, UK
8. Këshilli i Evropës, Komisioni për Mjedisin, Planifikimin Rajonal dhe Autoritetet Lokale, Strasbourg, 1998;
9. Krasniqi, Armand. "Administrimi i shërbimeve në turizëm dhe hotelieri", 2005;
10. Krasniqi, Armand, Ukaj, Fatos, Menaxhimi i Organizatave dhe Destinacioneve në Turizëm, 2010
11. Ministria e mjedisit dhe planifikimit hapësinor "Raport sektorial – Turizmi", 2004;
12. Muhaxheri, Nexhat, Ekonomia dhe menaxhmenti në turizëm, 2006
13. Studim mbi arsyeshmërinë e shpalljes së territorit të Bjeshkëve të Nemuna Park Nacional, 2003
14. Raport mbi gjendjen ambientale në Kosovë, Qeveria e Kosovës, MMPH, 2004;
15. Reçica, Dr.Fetah. "Komunikacioni dhe udhëtimet turistike", 2006